

Het Europees Monetair Stelsel: een bijdrage tot stabiliteit in West-Europa

MR. J. P. VAN IERSEL*

Twee jaar geleden namen de Westduitse bondskanselier Schmidt en de Franse president Giscard d'Estaing het initiatief tot oprichting van het Europees Monetair Stelsel. Inmiddels functioneert het EMS meer dan een jaar. Welke conclusies kunnen uit de ervaring die tot nu toe is opgedaan, worden getrokken? Op welke wijze zou het stelsel kunnen worden uitgebouwd en aan welke voorwaarden zou dan moeten worden voldaan? Deze vragen worden in onderstaand artikel aan de orde gesteld. De auteur acht het voortbestaan van het EMS van groot economisch en politiek belang.

Inleiding

„Es ist sicherlich ein Dienst nicht nur an Europa, sondern auch ein Dienst gegenüber der ganzen Welt, wenn unter gemeinsamer französisch-deutscher Führung ein europäisches Währungssystem zustande gebracht worden ist, das sehr gut funktioniert und ausgleichende, dämpfende Wirkung hat auf die Währungsturbulenzen der ganzen westlichen Welt“ 1). Aldus het positieve oordeel van bondskanselier Helmut Schmidt over het Europees Monetair Stelsel (EMS). Zijn uitspraak is tevens een politieke kwalificatie voor de plaats van West-Duitsland erin. Schmidt's oordeel getuigt van vertrouwen in de toekomst van het EMS, dat zonder twi- fel een lichtpunt is in de sombere gang van zaken in Europa. Maar is het EMS sterk genoeg om overeind te blijven en kan het worden uitgebouwd? In ieder geval zijn de overwegingen die twee jaar geleden leidden tot het initiatief van het oprichten van het EMS sindsdien alleen maar in gewicht toegenomen.

Economische en Monetaire Unie

De plannen om in de EG te komen tot een nauwere samenwerking op financieel-economisch gebied, dateren uit de tweede helft van de jaren zestig. Financieel-economische samenwerking was een noodzakelijke voorwaarde om de douane-unie uit te bouwen tot een economische en monetaire unie. De nadruk lag in die tijd op argumenten van binnen-Europese aard. In 1969 werd voor het eerst een opzet voor een Economische en Monetaire Unie (EMU) gelanceerd; 1980 zou het jaar van realisatie moeten zijn. We zitten dan midden in de tijd van de theorievorming, met onder andere het memorandum-Werner (premier van Luxemburg). Aan politieke wil ontbreekt het niet. Een uitspraak van de Raad in 1971 voor een ontwikkeling naar één Europese munt, en een besluit in 1972 tot oprichting van een Europees Fonds voor monetaire samenwerking, bevestigden dat de politieke wil tot nauwere samenwerking op monetair gebied aanwezig is, maar in de praktijk komt er weinig tot niets van terecht. Hetzelfde geldt voor de economische samenwerking, ondanks alle pleidooien tot nauwere convergentie (zie b.v. de Raadsbeschikking in 1974). De oprichting van een EMU blijft echter wel in ruime kring in discussie, in Nederland onder andere in het bekende rapport-Spiereburg en later in het rapport-Tindemans.

Intussen begint de interne samenhang van de Europese Gemeenschap echter gestadig af te nemen. Aan het eind van

de jaren zestig gaan de economieën hun laatste groeiperiode in; begin zeventig worden de signalen van een economische inzinking sterker. In augustus 1971 valt de basis onder het wereldgeldstelsel weg, in 1973 wordt zijn lot definitief bezegeld. In oktober 1973 speelt zich de eerste energiecrisis af met in enkele maanden een verviervoudiging van de olieprijs. Angst drijft de EG-landen tot een puur nationale benadering, zowel tegenover de olieleveranciers als tegenover elkaar. De verder inzakkende conjunctuur accentueert deze ontwikkeling. Een politiek van afwenteling van problemen op het buitenland steekt dreigend de kop op.

Inmiddels was in 1972 het z.g. slangarrangement van start gegaan, waarin de waarden van een aantal valuta's binnen nauwe schommelingsmarges aan elkaar waren verbonden, zodat zij tegenover andere munten, inclusief de wankel dollar, gezamenlijk een blok vormden. De onderlinge aan- en verkooppolitiek van de centrale banken van de ledenlanden werd daarop afgestemd. Het Verenigd Koninkrijk, Ierland en Italië bleven echter direct al buiten het arrangement als gevolg van de relatieve zwakheid van hun economieën. Frankrijk deed wel mee, trad uit en later weer toe, maar moest uiteindelijk in maart 1976 de slang toch ten tweede male, en nu definitief, verlaten.

In de debatten rond de EMU stond de vraag centraal, of zou moeten worden begonnen met een harmonisatie van het economisch beleid (Duitsland en Nederland) dan wel met een gemeenschappelijke monetaire politiek (Frankrijk). De „economisten” kregen steeds meer aanwijzingen dat zij het gelijk aan hun kant hadden. Het slangarrangement werd voortgezet met de D-mark, de gulden, de Belgisch-Luxemburgse frank en de Deense kroon, terwijl Noorwegen en Zweden geassocieerd lid waren. In de zomer van 1976 bracht Nederland in de EG het plan-Duisenberg ter tafel, dat een mechanisme beoogde dat garant zou staan voor een betere onderlinge afstemming van het economische beleid van de lidstaten. De daarvoor voorgestelde procedure kreeg echter niet veel politieke aandacht in de partnerlanden.

Als gevolg van de aanhoudend zwakke economische groei en een aantal externe factoren die zich in het nadeel van Europa ontwikkelen, werd het echter allengs duidelijker dat de Gemeenschap bij ongewijzigd beleid in haar bestaan zelf

* Lid van de Tweede Kamer voor het CDA.

1) Bondskanselier Schmidt in een vraaggesprek in de *Kölner Stadt-Anzeiger* van 7 augustus 1980.

zou worden aangetast. Opnieuw werd de draad van de EMU opgepakt, maar nu bilateraal tussen Frankrijk en West-Duitsland. Doel was het behoud van de Gemeenschap à tout prix. Uitgangspunten waren, dat de Franse-Duitse samenwerking basis zou zijn en blijven voor iedere verdere ordening in West-Europa (dus dat beide landen bij iedere fundamentele stap betrokken zouden moeten zijn), voorts dat de hechtheid van deze samenwerking afhankelijk zou zijn van de mate waarin de overige Europeanen zouden meewerken (dus een Europees project) en ten slotte dat een monetaire ordening stabiliserend zou werken voor de westelijke wereld als geheel. Op die basis werd het Europees Monetair Stelsel in het leven geroepen.

Het Europees Monetair Stelsel

Hoewel natuurlijk onderling nauw samenhangend, waren er verschillende overwegingen die tot het Frans-Duitse initiatief leidden.

1. *Buitenlands-politieke overwegingen.* Vóór alles waren het overwegingen van buitenlands-politieke aard die tot het initiatief van het oprichten van het EMS hebben geleid. Zonder deze overwegingen zou wat Frankrijk betreft na het zo onsuccesvol verlopen experiment met het slangarrangement geen derde poging zijn ondernomen om tot een economische en monetaire samenwerking te komen. Ook de Duitse regering zou er, los van buitenlands-politieke overwegingen, in geen geval in zijn geslaagd om het verzet tegen het EMS in eigen land van de kant van de monetaire autoriteiten, de industrie en van politieke zijde in een welwillende houding te doen verkeren. In beide landen werd echter geconcludeerd dat het voor de politieke en economische stabiliteit in West-Europa en voor zijn externe positie in verband met de ingrijpende structuurveranderingen zowel binnen de geïndustrialiseerde wereld zelf als in de verhouding tot de grondstoffenleveranciers, het Oostblok en de derde wereld, waaronder de nieuwe industrielanden, van vitaal belang was dat opnieuw een gezamenlijke Europese marsroute zou worden uitgezet. Bovendien was het economische klimaat waarin naar een Gemeenschap van Twaalf werd gekoerst, ongunstig en was duidelijk geworden dat de interdependentie in West-Europa zo groot geworden was dat de ontwikkeling van de ene economie niet meer los kon worden gezien van die van de overige. In West-Duitsland bestreed Schmidt de stelling, dat Duitsland alléén in politiek en economisch opzicht verder zou komen dan gezamenlijk met de andere lidstaten in de logge Europese wagen. Van zijn kant voerde Giscard d'Estaing ook buiten-Europese ontwikkelingen aan om de noodzaak van versterking van de Europese interdependentie verder te onderstrepen²⁾. Vooral de verhouding tot de VS baarde steeds meer zorgen. Het falend leiderschap van de VS in de wereld en binnen de VS zelf was verontrustend. In buitenlands-politieke kwesties groeide de belangenkloof tussen de VS en West-Europa. In ieder geval moest in monetair en economisch opzicht worden gestreefd naar een Europese stem die gelijkwaardig was aan de Amerikaanse. Anders zouden de corrigerende geluiden uit Europa in de VS verloren dreigen te gaan, zoals al eerder was gebleken tijdens de periode van de enorme dollarexport ten tijde van de Vietnamoorlog.

2. *Monetaire overwegingen.* Naast buitenlands-politieke overwegingen waren er monetaire overwegingen voor de oprichting van het EMS. Sinds op 15 augustus 1971 het stelsel van de vaste wisselkoersen werd verlaten, was geleidelijk aan de monetaire wanorde in de wereld alleen maar toegenomen. De dollar, reservevaluta bij uitstek, daalde sterk in waarde. De slang, onder leiding van de D-mark, apprecieerde. Niet

Wat houdt het EMS in?

Het EMS heeft een beperkt doel: het scheppen van een zone van monetaire stabiliteit. Het stelsel is in werking getreden op 13 maart 1979. Lid zijn acht EG-lidstaten. Het Verenigd Koninkrijk is niet als lid toegetreden, maar neemt wel informeel aan het EMS deel, o.a. met het Engelse pond als onderdeel van de „mand”. Het EMS bestaat uit de volgende elementen.

1. Het EMS is een wisselkoersarrangement met het oog op stabilisatie van de wisselkoersverhoudingen. Voor iedere valuta die aan het EMS deelneemt, wordt een spilkoers vastgesteld ten opzichte van de Ecu. De Ecu bestaat uit een „mand” van nationale valuta's. Procentueel is de verdeling: DM 33%, Engelse pond 13,3%, Franse frank 19,8%, lire 9,5%, gulden 10,5%, Belgische frank 9,2%, Luxemburgse frank 0,4%, Deense kroon 3,1% en Ierse pond 1,1%. De Ecu heeft een waarde van ongeveer f. 2,70. De samenstelling van de „mand” kan in beginsel iedere vijf jaar worden herzien, wanneer het gewicht van een valuta met 25% is gewijzigd. Op basis van de vastgestelde spilkoersen wordt een raster van bilaterale pariteiten vastgesteld. Dit bepaalt voor iedere valuta een referentiewaarde, ten opzichte van alle andere. De fluctuatiemarges belopen 2,25% met uitzondering van een bredere marge van 6% voor de Italiaanse lire. De centrale banken houden in nauw onderling overleg toezicht op het verloop op de markt. Consultatieprocedures zijn voorzien voor het geval dat valuta's niet meer op koers zijn te houden.

2. Het EMS omvat voorts kredietmechanismen en procedures voor wederzijdse financiële steun tussen de deelnemende landen met het oog op verlichting van monetaire risico's. De daartoe beschikbare bedragen zijn verhoogd. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen kredieten op zeer korte termijn (75 dagen, geen beperkte omvang), kredieten op korte termijn (aflossen na drie maanden, maximum omvang van 14 mrd. Ecu's) en kredieten op middellange termijn (vast te stellen door de Raad van Ministers, tot een maximum van 11 mrd. Ecu's).

3. De deelnemende landen deponeren 20% van hun goud en dollarreserves in het Europees fonds voor Monetaire Samenwerking. Zij ontvangen daartegen Ecu's, die bestemd zijn voor het verrekenen van de saldi van de interventies van de centrale banken. Dit fonds moet binnen twee jaar opgaan in een Europees Monetair Fonds, dat ook andere nader te definiëren taken zal krijgen. Deze beslissing is inmiddels opgeschort.

In het kader van het EMS is ook besloten tot begeleidende economische steun voor de minder rijk beedeelde lidstaten. Vijf miljard rekenenheden zijn uitgetrokken voor leningen voor de aanleg van infrastructuurwerken. Ten slotte is een geleidelijke afbouw van de monetaire compenserende bedragen in het handelsverkeer van landbouwproducten voorzien.

2) Zie hierover de zeer verhelderende vraaggesprekken met bondskanselier Schmidt in *Die Zeit* van 21 juli 1978 en met president Giscard d'Estaing in *Le Monde* van 13 juli 1978.

alleen verstoorden de koersverschuivingen de internationale concurrentieverhoudingen, maar ook was in zo'n klimaat een stabiliteitspolitiek vrijwel niet meer denkbaar. In de eerste plaats valt bij ingrijpende koerswijzigingen in een kort tijdsbestek de calculeerbaarheid praktisch geheel weg, met alle nadelen van dien voor de buitenlandse handel en de investeringen 3). In de tweede plaats neemt in een stelsel van zwevende koersen het gevaar van manipulatie met de waarde van de munt toe. Dit werkt concurrentievervalsing en scheeftrekking van de internationale marktverhoudingen verder in de hand. In de derde plaats namen de onzekere factoren in het wereldgeldstelsel als zodanig toe. Waarop kon men nog bouwen? De vooral door de Duitse regering noodzakelijk geachte stabiliteitspolitiek zou op den duur geen stand kunnen houden, wanneer de dollarhoeveelheden buiten de VS zouden blijven toenemen en de Amerikaanse betalingsbelastingen blijven voortduren. In West-Duitsland nam vanzelfsprekend de vrees voor schadelijke effecten van dit alles voor de Duitse export binnen en buiten West-Europa toe. De val van de dollar was zo spectaculair en de Amerikaanse saneringsmaatregelen waren zo onvoldoende, dat de druk in West-Europa om door een zelfstandige actie meer rust te brengen in het internationale monetaire gebeuren toenam. Die rust zou moeten neerkomen op meer vastheid van het koersverloop binnen Europa en een matigend effect op de ontwikkeling van de dollarkoers. Dit veronderstelde meer en strakkere monetaire samenwerking. Het slangarrangement kon model staan. De ervaringen daarmee werden immers algemeen positief beoordeeld.

3. *Economische overwegingen.* Ten slotte waren er economische overwegingen voor de oprichting van het EMS. Dat met de totstandkoming van het EMS de „theologische strijd” tussen de economen en de monetaristen ten gunste van de laatsten zou zijn uitgevallen, is maar tot op zekere hoogte waar. Ook van Franse zijde werd erkend dat een nauwe monetaire samenwerking ten slotte alleen maar stand zou kunnen houden, indien en voor zover ook de economische politiek op gelijke leest zou worden geschoeid. Voor Schmidt was het EMS dan ook alleen aanvaardbaar, als tenminste Frankrijk zijn economische politiek meer zou gaan richten naar de Duitse stabiliteitspolitiek. Dat werd toegezegd in het plan-Barre. Achtereenvolgens werd in Frankrijk de binnenlandse prijspolitiek afgeschaft, het concurrentieregime verscherpt en de steunmaatregelen voor niet-rendabele industrieën ingrijpend beperkt. De Italiaanse economie had zich opmerkelijk genoeg in de loop van de jaren zeventig goed staande gehouden. Het Verenigd Koninkrijk was duidelijk de zwakste partner.

In de opzet van het EMS kwam tot uitdrukking dat het niet de bedoeling was om alleen de monetaire politieke samenwerking te versterken. De economische politiek moest in het kielzog worden meegenomen. Daarmee zijn ook majeure belangen van Nederland gemoeid. De lidstaten waren onder druk van de omstandigheden terechtgekomen in een stadium van een afwenteling van de binnenlandse economische en sociale problemen op het buitenland. Toen eenmaal door alle landen erkend was, dat er een diepgaand omschakelingsproces aan de gang was terwijl tegelijkertijd de economische groei stagneerde, werd allen duidelijk dat het proces van afwentelen van problemen een halt moest worden toegeeroepen en dat gewerkt moest worden aan een betere allocatie van productiefactoren. Nauwere monetaire en economische samenwerking zou meer bijdragen tot een zo evenwichtig mogelijke economische ontwikkeling en het oplossen van de werkloosheidsproblemen dan een politiek van zich nationaal afsluiten, ook al zou die samenwerking in eerste instantie soms tot een verder verlies aan arbeidsplaatsen in de marktsector leiden. De werkgelegenheid moest echter op middellange en lange termijn worden veiliggesteld. Versterking van de concurrentiekracht van het economisch potentieel in West-Europa was daarvoor noodzaak.

In het EMS wordt impliciet een keuze gedaan voor een

economisch beleid naar Duits model, dat wil zeggen met prioriteiten voor inflatiebestrijding en marktconformiteit. Terwijl de Duitsers eerst als laatsten erkenden dat er sprake is van ingrijpende structuurwijzigingen — hun economie had daarvan ook de minste last —, zag een aantal andere partnerlanden pas in een laat stadium in dat in dat licht de prioriteiten van de Westduitse financieel-economische politiek moesten worden overgenomen ten einde een adequaat Europees antwoord op de internationale ontwikkelingen te kunnen formuleren. Een nieuwe waardering van de marktsector maakte deel uit van dat antwoord.

Problemen

Spoedig tijdens de onderhandelingen rezen echter de problemen, ook tussen Frankrijk en West-Duitsland. Bij de definiëring van de interventieverplichtingen traden de tegengestelde belangen tussen de overschotlanden en tekortlanden aan het licht. Moesten deze afhangen van de koersen van de afzonderlijke valuta's van de overige deelnemende landen of van een gemiddelde daarvan: de Europese rekeenheid, een „mand” van valuta's? De Duitse bank verzette zich tegen dit laatste voorstel uit vrees dat inflatie zou worden geïmporteerd en dat het Duitse monetaire beleid zou worden doorkruist. Ten slotte kwam een compromis tot stand. De interventieverplichtingen zouden worden gebaseerd op het pariteitenraster, dat wil zeggen geen interventieverplichtingen ten opzichte van de rekeenheid, maar wanneer z.g. „afwijkingdrempels” zouden worden gepasseerd. Indien een valuta zulk een „drempel” overschrijdt, dan moet het betreffende land aanpassingsmaatregelen nemen, ook al heeft de valuta het interventiepunt nog niet bereikt. Blijven maatregelen achterwege, dan vinden consultaties met dat land plaats. Met deze constructie is men vooral aan West-Duitsland, de betaalmeeester, tegemoetgekomen. Frankrijk had een meer integrerende oplossing gewild 4).

Wat Nederland betreft moet helaas worden vastgesteld dat de overwegingen die aan het Frans-Duitse initiatief ten grondslag lagen aanvankelijk niet ten volle zijn beseft. Deels ligt dit aan het klaarblijkelijke onvermogen om monetaire en economische realiteiten in het buitenlands-politieke denken te verwerken 5), deels ook aan de aanwezige scepsis aangaande het welslagen van het project, gezien de ervaringen met de slang tot dusverre. Wat het laatste betreft is er van Nederlandse zijde terecht van meet af aan op aangedrongen dat parallel aan de monetaire arrangementen zo spoedig mogelijk een betere coördinatie van het economische beleid in gang zou worden gezet ten einde het EMS op termijn een vaste grondslag te geven. In de onderhandelingen kwam dit punt echter nauwelijks van de grond en helaas is dat zo gebleven.

Hoewel het EMS een gemeenschapsactiviteit is — dit is gelukkig nauwelijks in discussie geweest —, staat het Verenigd Koninkrijk erbuiten, al doet het informeel mee op alle onderdelen, met uitzondering van het interventiebeleid, om

3) Op zich is met zwevende koersen zeer wel te leven. Zolang koerswijzigingen van beperkte aard zijn, wijkt de situatie niet sterk af van die onder een stelsel met vaste wisselkoersen, waarin aanpassingen plaatsvinden in de vorm van devaluaties en revaluaties. Met zwevende koersen wordt het schokeffect vervangen door een proces van geleidelijke aanpassing. Een opeenvolging van snelle koerswijzigingen werkt echter remmend op internationale handel en investeringen.

4) Zie meer gedetailleerd hierover drs. A. Szász, Het Europees Monetair Stelsel, *Internationale Spectator*, februari 1979, blz. 82 e.v. en van Duitse zijde prof. N. Kloten, Das Europäische Währungssystem, *Europa-Archiv*, no. 4, 1980.

5) De magere inbreng van Nederlandse zijde in het Europese concert op dit moment is daarvan ook een uitvloeisel. Opmerkelijk genoeg toonde de Kamer zich politiek gevoeliger. Zie het verslag van de Openbare Commissievergadering betreffende het EG-jaarverslag over 1977 op 28 augustus 1978.

het pond op het gewenste peil te houden. Treasury en City zijn tegen, Foreign Office en Bank of England voor. Het voornaamste bezwaar is de vrees voor extra geldcreatie vanwege het verplichte wisselkoersbeleid. Dit past niet in het monetaristische beleid. De fluctuaties van het Engelse pond ten opzichte van de EMS-valuta's bewogen zich in 1979 tussen de 1 en 14% 6). Men vreest in het geval van een te strakke band de speculaties niet het hoofd te kunnen bieden. Als gevolg van de Noordzeeolie is het pond echter in waarde gestegen, zodat men nu sterkere pleidooien hoort voor een toetreding tot het EMS omdat daarvan waarschijnlijk een matigende werking uitgaat op deze stijging.

Bij de oprichting van het EMS is bepaald dat: „uiterlijk twee jaar na de aanvang van de regeling . . . de bestaande Gemeenschapsafspraken met betrekking tot de kredietverlening en instellingen terzake geconsolideerd (worden) in een Europees Monetair Fonds” 7). Dat zou dus moeten zijn in maart 1981, maar dit is opgeschort. Daarvoor zijn drie oorzaken te noemen. In de eerste plaats moest de klap van de olieprijsstijgingen van 1979 worden verwerkt. De EMS-landen hebben dit jaar betalingsbalanstekorten tot een totaal van \$ 30 à 40 mrd. Deze waren bij de instelling van het EMS niet te voorzien. Voor een aantal landen is een periode van permanente deficitsituaties ingeluid. In de tweede plaats zijn bij de nadere definiëring van de taken van het EMF en de verdere ontwikkeling van de Ecu als reservevaluta de weerstanden toegenomen. Men raakt hiermee aan de competentie van de centrale banken en daarmee in landen als West-Duitsland en Nederland aan hun autonomie. Daardoorheen speelt ook de vraag, of men er niet beter aan zou doen de uitbouw van het EMS te beperken tot een regionaal IMF in plaats van te streven naar een centrale-bankconstructie. In de derde plaats is vóór de Duitse en Franse verkiezingen geen enkel Europees initiatief van die zijden te verwachten, terwijl als gevolg van het „Engelse” probleem, de komende uitbreiding van de Gemeenschap en het internationale klimaat geheel opnieuw zal moeten worden bekeken, wat in Europees verband wenselijk is, met name ook op het vlak van de gemeenschappelijke financiering. Overigens betekent de opschorting van het EMF ook dat daarmee te realiseren inkomensoverdrachten van de rijke landen — waaronder Nederland — naar de arme op de lange baan worden geschoven.

Beoordeling

Vooralsnog hebben de pessimisten ongelijk gehad: het EMS is belangrijk en functioneert tot nu toe opmerkelijk goed. Het is natuurlijk moeilijk te zeggen, wat er als gevolg van de spanningen op de financiële markten en het verloop van de goudprijs de afgelopen maanden in West-Europa zou zijn gebeurd zonder EMS, maar het moet ernstig worden betwijfeld, of de heftige verstoringen zo bevredigend zouden zijn opgevangen, als tot nu toe binnen het EMS is gebeurd. Ook het zeer intensieve overleg tussen de centrale banken functioneert goed.

Wel kan de toekomst van het stelsel worden bedreigd door zowel te trage koersaanpassingen als te veelvuldige aanpassingen van de wisselkoersen binnen het EMS. Er hebben twee koersaanpassingen plaatsgevonden. In september 1979 revalueerde de D-Mark 2% ten opzichte van de overige valuta's, terwijl de Deense kroon met 3% devalueerde. Een tweede kleinere aanpassing volgde in december, toen de Deense kroon nog eens met 5% devalueerde. De Europese Commissie constateerde in maart van dit jaar dat het eerste jaar van het EMS op het gebied van koersaanpassingen het rustigste jaar is geweest sinds 1972 8). In belangrijke mate moet dit echter worden geweten aan het als gevolg van de olieprijsstijgingen sterk gestegen tekort op de Duitse betalingsbalans, dat vanzelfsprekend matigend werkte op de druk van de DM. De inflatietempi in de lidstaten lopen nog steeds sterk

uiteen. Aanpassing door middel van het nationale loon- en prijsbeleid ontbreekt, terwijl een effectieve toetsing van de begrotings- en inkomenspolitiek achterwege blijft. Met permanente tekortsituaties zal het alleen maar moeilijker worden dit manco in gunstige richting om te buigen. Het staat vast, dat de inflatie naar beneden moet, al is een geheel gelijke ontwikkeling in de verschillende landen voor de instandhouding van het EMS niet noodzakelijk. Betalingsbalanssituaties en produktiviteitsontwikkeling spelen mede een rol. Premier Barre zei hierover onlangs in West-Duitsland:

„Le taux de change entre les monnaies de deux pays ne dépend pas seulement des taux d'inflation respectifs, mais aussi de la situation des balances des paiements courants et des rythmes de productivité. En ce qui concerne ces deux derniers facteurs, je ne crois pas que la France soit en mauvaise position par rapport à l'Allemagne Fédérale. Voilà pourquoi je pense que la volonté du Gouvernement français de défendre le franc repose, indépendamment des moyens dont il dispose pour intervenir sur le marché des changes, sur des éléments objectifs solides. En tout état de cause, le franc sera défendu” 9).

Wat betreft het betalingsbalansaspect wijs ik ook nog op een toelichting van de Duitse bondskanselier op het regeringsbeleid, dat erop gericht is om het betalingsbalanstekort van DM 25 mrd. niet te snel weg te werken ten behoeve van economieën die zwakker zijn, zowel binnen Europa als in de ontwikkelingslanden 10). Dezelfde Duitse regering heeft na het topperleg tussen de zeven grootste industrielanden in Tokyo in juli 1978 nog stimulerende maatregelen genomen om in een ingezakte wereldconjunctuur de vraag in Duitsland verder aan te zwengelen. Die methode ligt thans wel achter ons!

Van harmonisatie van het economische beleid komt, zoals gezegd, op papier noch in de praktijk veel terecht, maar het zou te ver gaan dit uitsluitend te wijten aan gebrek aan politieke wil. De vraag is, of onder de huidige omstandigheden een dergelijke harmonisatie mogelijk is, aangezien het patroon van de economieën zeer verschillend is. Bovendien verscherpt de huidige onzekerheid het probleem, dat honorabele, doch niet steeds met elkaar in de pas lopende doelstellingen worden nagestreefd, zoals inflatiebestrijding, kragegeldpolitiek en uitbreiding van de particuliere investeringen. Van versterking van de marktsector door ombuiging van de collectieve uitgaven komt eveneens weinig terecht.

Niettemin is er officieel wel sprake van een onderlinge afstemming van het economische beleid. Frankrijk is vooralsnog vastbesloten om langs de lijn van het plan-Barre voort te gaan, hetgeen overigens strikt noodzakelijk is in de strategie om de aansluiting bij de sterke economieën in de wereld niet te verliezen. In België en Denemarken wordt het financieel-economisch beleid waarneembaar beïnvloed door EMS-doelstellingen. Engeland is een geval apart. Of het Friedman-experiment zal slagen valt te bezien. De inflatie loopt iets terug van 21 tot 17%, maar indrukwekkend is het niet. Los van de vraag of de Engelse regering in haar beleid veel keus heeft, vrees ik dat er maatschappelijk heel wat meer nodig is dan een puur monetaristische politiek. Wat Nederland betreft heeft minister Andriessen tijdens de begrotingsbehandeling op Kamervragen geantwoord dat er een regelrechte relatie ligt tussen *Bestek 81* en het EMS 11).

Inmiddels zijn er door de combinatie van onderling relatief stabiele koersverhoudingen en uiteenlopende economische ontwikkelingen duidelijke wijzigingen in de onder-

6) Zie *The Guardian* van 3 maart 1980.

7) *Nederlandse Staatscourant*, 22 maart 1979.

8) *Europees Monetair Fonds*, Verslag van de Commissie aan de Europese Raad, 20 maart 1980, COM (80) 146 def.

9) Raymond Barre voor de Algemene Vergadering van Kamers van Koophandel in West-Duitsland op 20 juni 1980 te Trier.

10) Vraaggesprek met Helmut Schmidt in de *Neurenberger Nachrichten*, 14 augustus 1980.

11) Zie de begrotingsbehandeling van Financiën, januari 1980.

linge reële-wisselkoersverhoudingen opgetreden. De verschillen in inflatietempo zijn hieraan debet. West-Duitsland en de Beneluxlanden hebben een reële effectieve depreciatie ondergaan, terwijl in het geval van Frankrijk en Italië zich het omgekeerde afspeelde. Wat Nederland betreft heeft de reële effectieve wisselkoers weer het niveau van 1970 bereikt 12).

De VS benaderen het EMS positief. De monetaire autoriteiten daar erkennen dat het EMS een stabiliserende functie vervult voor de Europese en mondiale monetaire verhoudingen 13). Aan de val van de dollar is een eind gekomen. Naast binnenlandse factoren heeft zeer waarschijnlijk ook de externe impuls van het EMS daarop invloed uitgeoefend. Dat was overigens ook uitdrukkelijk de bedoeling. Bij de National Association of Manufacturers in de VS is men op grond van onderzoek van mening dat de devaluatie van de dollar niet de verwachte gunstige effecten van exportvergroting en importvermindering heeft opgeleverd. Men zou in verband met de import van inflatie tegen een sterkere dollar geen bezwaar hebben 14). Wij hebben dat evenmin!

Vooruitzichten

Houdt het EMS stand? Op dit moment kan worden geconstateerd dat de vliegende start zich niet heeft voortgezet. Om zich aan een voorspelling te wagen zijn er te veel factoren in het spel waarvan het effect onbekend is. Met politieke wil valt echter nog wel wat te bereiken. Zonder de uitdrukkelijke inzet van de Franse president en de Duitse bondskanselier was het EMS er niet gekomen en zou ook de gemeenschappelijke Frans-Duitse marsroute niet zijn uitgezet. Ik behoor tot degenen die deze koers positief beoordelen en daarin ook een actieve rol van Nederland wensen.

Te snelle olieprijsstijgingen kunnen evenwel desastreus zijn voor het EMS. Uit antwoorden op vragen uit de Kamer blijkt dat de „olie-rekening” in geval van een prijsverhoging van 25 à 30%, zoals eind 1979 plaatsvond, met circa \$ 20 mrd. toeneemt, terwijl de inflatie met ongeveer 1,5% extra oploopt en de groei 0,5 tot 0,75% terugvalt. Daarnaast zijn er binnenlandse factoren die men evenmin in de hand heeft. Wisselkoersstabiliteit veronderstelt coördinatie van het binnenlandse beleid. Als dit al op te brengen zou zijn op het terrein van de overheidsfinanciën, dan blijft er nog een gebrek aan coördinatie op het terrein van de inkomensontwikkeling. Een gecoördineerd inkomensbeleid op Europees niveau is ondenkbaar, waar dit nationaal al faalt. Ten slotte werken ook de verschillen in economisch potentieel tussen de lidstaten en de traag verlopende omschakelingsprocessen belemmerend voor het tot stand komen van een gecoördineerd economisch beleid.

Niettemin zal Nederland — denk aan het komend voorzitterschap van de EG — in de Gemeenschap moeten blijven hameren op meer coördinatie van het financieel-economische beleid. We moeten daarbij pragmatisch te werk gaan. Een zekere consensus tussen de lidstaten is m.i. wel bereikbaar op grond van gelijkgerichte oriëntaties voor de financieel-economische politiek met het accent op inflatiebestrijding en stimulering van de marktkrachten en de particuliere sector. Normen voor de nationale begrotingen zouden op gemeenschapsniveau kritisch moeten worden bekeken. Daarmee ontstaan ook aangrijpingspunten voor een gemeenschappelijke conjunctuurpolitiek. Een en ander vereist wel een kwalitatieve versterking van het apparaat in Brussel, ook van Nederlandse kant.

Van groot belang voor het verdere welslagen van het

EMS is ook een voortgaande afstemming van het beleid op dat van de Amerikanen, die op basis van het plan-Volcker een gematigd monetair beleid voeren dat eveneens is gericht op inflatiebestrijding. Kan de koers van de dollar niet worden gestabiliseerd op een hoger niveau? In dezelfde context van internationale coördinatie van het economische beleid zie ik ook de gemeenschappelijke oriëntatie in OECD-verband op de z.g. „positive adjustment-policy”, waarbij aanpassing van het economisch potentieel op offensieve wijze wordt aanbevolen.

In overleg met werknemers en werkgevers moet tegelijkertijd worden gewerkt aan een zekere paralleliteit in de sociaal-economische ontwikkelingen binnen de lidstaten. Te zeer heerst de mening dat het economische beleid alleen van de regeringen afhangt, maar werkgevers en werknemers zijn zelf niet minder partij. Onbeheerste inkomensontwikkeling kan alle beleid doorkruisen 15). Voorts zal het monetaire instrumentarium in de lidstaten meer op gelijke leest moeten worden geschoeid. In West-Duitsland wordt vrijwel uitsluitend de discontopolitiek gebruikt, hetgeen consequenties heeft voor de — gelukkig wat afnemende — hoogte van de rentestand elders. Ten slotte zullen op korte termijn de voorwaarden voor de instelling van het voorziene doch opgeschorte Europese Monetaire Fonds moeten worden onderzocht in samenhang met het totale financieringsstelsel in de EG. De belangen van het relatief rijke Nederland maken het wenselijk dat tussen beide zaken een koppeling wordt gelegd.

Binnen de strategie van verschuiving van consumptieve uitgaven naar investeringen zou Nederland zijn positie in West-Europa moeten bezien. Alleen wanneer we weten wat we willen zou ad-hoc reageren op nieuwe voorstellen, die na de Franse verkiezingen ter tafel zouden kunnen komen, kunnen worden voorkomen en zouden, indien nodig, aanvullende initiatieven kunnen worden genomen.

De inzet van het EMS is hoog genoeg. Het behoud van het stelsel voor redelijk stabiele wisselkoersen en de versterking ervan zijn immers geen doel op zich zelf. De werkelijke betekenis ligt in zijn bijdrage tot het bewaren van stabiliteit en vrijheid binnen het hooggeïndustrialiseerde West-Europa en tot een evenwichtige aanpassing in het proces van internationale arbeidsverdeling. Daarmee is niet alleen West-Europa zelf, maar de hele wereld gediend.

J. P. van Iersel

12) Aldus drs. B. F. Baron van Ittersum, directeur Buitenlandse Financiële Betrekkingen van het Ministerie van Financiën in een voordracht voor de Nederlandse Maatschappij voor Nijverheid en Handel op 26 juni jl. De reële effectieve-koersontwikkelingen van het eerste kwartaal 1979 t/m het eerste kwartaal 1980, zoals berekend door De Nederlandsche Bank luiden als volgt: West-Duitsland: - 1,3%; Nederland: - 5,6%; BLEU: - 6,5%; Denemarken: - 8,5% (mede t.g.v. devaluaties); Frankrijk + 4,7%; Italië + 11%. Op basis van de relatieve-loonkostenontwikkeling is de reële effectieve wisselkoers van de gulden in 1979 en 1980 gedeprimeerd met respectievelijk 2,9% en 4,1%, waarmee de reële effectieve koers weer het niveau van 1970 heeft bereikt.

13) De vrees door drs. E. A. Mangé ter zake uitgesproken in *ESB* van 5 mei 1979 is dus niet bewaarheid: een gezamenlijke Europese stem beïnvloedt de VS.

14) In de *International Herald Tribune* van 31 oktober 1979 wijst ook ex-minister Blumenthal op de inflatie-implicaties van de lage dollarkoers.

15) De werkelijke oorzaak waarom in West-Duitsland de gestelde monetaire norm jaren achtereen haalbaar is gebleken, is m.i., dat werknemers en werkgevers de bereidheid hebben getoond om de loononderhandelingen te voeren binnen de ruimte die die norm jaarlijks aangaf.